

De sociale mediamythe in de Arabische Lente

Naam: Selman Aqiqi

Studentnummer: 3168808

Cohort: 2006-2007

Datum: 23-01-2012

Docent/begeleider: I.O. de Vries

Thema: Draadloze dromen

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Evgeny Morozov	7
2.1 Artikel	7
2.2 Analyse	8
3. Malcolm Gladwell	11
3.1 Artikel	11
3.2 Analyse	12
4. Technologisch determinisme vs. sociaal determinisme	14
5. Conclusie	17
6. Literatuur en geraadpleegde bronnen	18

1. Inleiding

Op 17 december 2010 stak Mohammed Bouazizi zichzelf in brand uit wanhoop en protest tegen het optreden van de lokale Tunesisch politie. Zijn goederen waren in beslag genomen en hij werd op straat vernederd. Het verhaal ging snel rond en zijn begrafenis ontaardde in een demonstratie tegen het regime die de aanleiding vormde voor grote landelijke demonstraties. Er werd geëist dat president Zine El Abidine Ben Ali zou aftreden. Na weken van demonstraties vluchtte Ben Ali op 14 januari 2011 het land uit. Niet lang na de gebeurtenissen in Tunesië sloeg de onrust over op Egypte, Libië, Syrië en andere landen in de regio. Op het moment van schrijven zijn naast Zine El Abidine Ben Ali, Hosni Mubarak van Egypte en Muammar Gaddafi van Libië afgezet. De uitkomst van de opstanden in de andere landen in de regio is nog onvoorspelbaar. Deze gebeurtenissen samen worden aangeduid als de Arabische Lente.¹

In de loop van 2011, toen deze gebeurtenissen ontvouwd, werd veel aandacht besteed aan de rol van sociale media in de politieke ontwikkelingen. Termen als 'Twitterrevolutie' en 'Facebookrevolutie' waren regelmatig te horen op nieuwsprogramma's. Op het televisiescherm verschenen beelden vanaf het Tahrir-plein in Cairo van demonstranten met borden waarop stond: "Thank you Facebook". Één van de bekendste internetactivisten, Wael Ghonim, benadrukte in een interview met CNN dat de politieke verschuivingen in zijn land dankzij Facebook konden plaatsvinden.² Op internet verschenen artikelen met titels als "Arab Spring really was social media revolution" en "Is Egypt About to Have a Facebook Revolution?".³

¹ D. Parvaz, "The Arab Spring, chronicled Tweet by Tweet" *Al Jazeera English*, 2011, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/11/2011113123416203161.html>

² Catharine Smith, "Egypt's Facebook Revolution: Wael Ghonim Thanks The Social Network" *The Huffington Post*, 11 november, 2011, http://www.huffingtonpost.com/2011/02/11/egypt-facebook-revolution-wael-ghonim_n_822078.html

³ Kate Taylor, "Arab Spring really was social media revolution" *TG Daily*, 13 september, 2011, <http://www.tgdaily.com/software-features/58426-arab-spring-really-was-social-media-revolution>

Abigail Hauslohner, "Is Egypt About to Have a Facebook Revolution?" *Time*, 24 januari, 2011, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2044142,00.html>

Dat sociale media een rol hebben gespeeld in de opstanden in landen als Tunesië en Egypte staat niet ter discussie.⁴ Dissidenten maakten gebruik van sociale netwerken als Facebook om hun woede over de regimes te uiten en demonstraties aan te kondigen. Beelden van demonstraties en de gewelddadige reactie van de veiligheidsdiensten werden opgenomen met mobiele telefoons. Deze video's werden op YouTube geplaatst en vonden al snel hun weg naar internationale nieuwszenders als Al Jazeera en BBC. Via Twitter werd gecommuniceerd over de gebeurtenissen ter plaatse.

Hierboven genoemde berichtgeving nodigt in essentie uit tot de conclusie dat het verdrijven van Ben Ali en Mubarak hoofdzakelijk te *danken* is aan sociale media. Een dergelijke gevolgtrekking doet echter weinig recht aan de complexiteit van de Arabische Lente waarin andere factoren zoals de jarenlange onderdrukking en andere vormen van communicatie zoals SMS hebben meegespeeld. Desalniettemin is deze stellingname regelmatig te lezen. Gegeven de *the heat of the moment* waarin journalisten niet altijd de mogelijkheid hebben de nuance op te zoeken is dit echter begrijpelijk. Dientengevolge wordt het grote publiek echter geconfronteerd met een stroom aan dergelijke berichtkoppen en *soundbites*. In deze symfonie van berichten lijkt een mythe te worden gecreëerd, een sociale mediamythe.

In reactie op deze mythe gaan er stemmen op die zich tegen dit idee verzetten. De sociale mediamythe wordt gehekeld in wat ik zou willen omschrijven als een cyber-sceptisch discours. Dit discours is niet van de laatste tijd, maar in het kader van de Arabische Lente wil ik twee cyber-sceptici belichten die zichzelf expliciet in het debat hebben geplaatst. De eerste is Evgeny Morozov, een wetenschapper die bekendheid heeft gekregen vanwege zijn kritische houding ten opzichte van de rol van internet in opstanden tegen onderdrukkende regimes.⁵ De tweede is Malcolm Gladwell. Hij schrijft niet vanuit wetenschappelijk oogpunt, maar heeft een journalistieke achtergrond. Beide schrijvers zijn kritisch over de rol van sociale media in politieke en maatschappelijke activisme. Als het gaat om de revoluties in de Arabische wereld zijn ze evenmin overtuigd van de invloed van sociale media. Zij richten liever de aandacht op menselijke factoren.

⁴ Philip N. Howard et al., "Opening Closed Regimes: What was the role of social media during the Arab Spring?" *Project on Information Technology and Political Islam*, 9 september, 2011, <http://pitpi.org/index.php/2011/09/11/opening-closed-regimes-what-was-the-role-of-social-media-during-the-arab-spring/>

⁵ Ed Pilkington, "Evgeny Morozov: How democracy slipped through the net" *The Guardian*, 13 januari, 2011, <http://www.guardian.co.uk/technology/2011/jan/13/evgeny-morozov-the-net-delusion>

In dit artikel laat ik zien hoe Morozov en Gladwell een strikte scheiding maken tussen instrumenten en mensen en daarmee juist bijdragen aan de sociale mediamythe. Deze scheiding is een versimpeling van zaken en gaat voorbij aan de complexiteit van de wisselwerking tussen menselijke en niet-menselijke factoren. Daarnaast ben ik van mening dat zij door hun cyber-sceptische houding tot een eenzijdige analyse komen van de rol van sociale media in de Arabische Lente. Deze houding draagt niet bij aan een beter begrip van zaken en werkt polariserend in het debat.

Ik zal een tekstuele analyse uitvoeren op artikelen van Morozov en Gladwell. In deze analyse zal ik achterhalen hoe zij hun mening presenteren en met welke argumenten zij deze onderbouwen. Puntsgewijs zal ik ingaan op de aspecten waar ik het mee oneens ben. Dit zal ik steeds doen vanuit het oogpunt van sociale mediamythe. Van Morozov gebruik ik het artikel "Facebook and Twitter are just places revolutionaries go".⁶ Van Gladwell gebruik ik de artikelen "Small Change - Why the revolution will not be tweeted" en het vervolg daarop "Does Egypt need twitter?".⁷ De keuze voor deze twee schrijvers heb ik gemaakt omdat zij fel de discussie aangaan. Daarnaast is in hun betoog goed te zien welke fouten gemaakt worden die bijdragen aan de sociale mediamythe.

Ik zal in de bespreking van deze artikelen ook aantonen dat er een scheiding gemaakt wordt tussen instrumenten en mensen. Morozov en Gladwell stellen dat de revoluties in de Arabische wereld bepaald werden door menselijk handelen. Sociale media zijn slechts instrumenten geweest. Iemand die beweert dat het dankzij sociale media heeft kunnen plaatsvinden, zit volgens Morozov en Gladwell totaal verkeerd. Ik zal betogen dat hier een valse dichotomie wordt opgeworpen. In de discussie worden twee kampen gecreëerd. Aan de ene kant is het menselijk handelen bepalend, aan de andere kant zijn dat juist sociale media. Deze tweedeling doet geen recht aan de complexe werkelijkheid van de Arabische Lente. Om deze tweedeling te overstijgen stel ik voor de zaken om vanuit technologisch interactionisme te bekijken. In deze visie - die door Jos de Mul wordt geïntroduceerd - kan niet één oorzaak aangeduid

⁶ Evgeny Morozov, "Facebook and Twitter are just places revolutionaries go" *The Guardian*, 7 maart, 2011, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/mar/07/facebook-twitter-revolutionaries-cyber-utopians>

⁷ Malcolm Gladwell, "Small Change, Why the revolution will not be tweeted" *The New Yorker*, 4 oktober, 2010, http://www.newyorker.com/reporting/2010/10/04/101004fa_fact_gladwell

Malcolm Gladwell, "Does Egypt need twitter?" *The New Yorker*, 2 februari, 2011, <http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2011/02/does-egypt-need-twitter.html>

worden en is er ruimte voor wisselwerking tussen menselijke en technologische factoren.⁸ Dit leidt tot een gebalanceerder perspectief op de gebeurtenissen in Tunesië en Egypte. Sociale media zijn per slot van rekening in specifieke situaties op specifieke wijze ingezet en dit heeft specifieke gevolgen gehad. Het geven van een definitief antwoord op de vraag welke rol sociale media hebben gehad gedurende de Arabische Lente ligt buiten de strekking van dit artikel. Maar ik probeer wel aannemelijk te maken dat een alternatieve kijk die zwart-witdenken ontstijgt een reëler beeld van de werkelijkheid en aanleiding tot constructiever debat geeft.

⁸ Jos de Mul, "Technologisch interactionisme" in *Filosofie in Cyberspace*, (Kampen: Uitgeverij Klement, 2002), 29-39.

2. Evgeny Morozov

2.1 Artikel

In dit deel komt het artikel 'Facebook and Twitter are just places revolutionaries go' van Morozov aan bod. Het artikel is verschenen in de Britse krant *The Guardian* ongeveer een maand na het aftreden van de Egyptische president Mubarak. Ik zal een samenvatting geven van de belangrijkste stellingen en argumentatie. Daarna volgt een analyse van het artikel.

Morozov beklagt zich over de cyber-utopische uitleg van de Arabische Lente waarin naar zijn mening teveel nadruk wordt gelegd op de rol van de sociale media. Deze zijn volgens hem slechts instrumenten en Morozov noemt zichzelf dan ook liever een *cyber-realist*. In zijn ogen wordt de cyberrealist door *internet cheerleaders* gereduceerd tot een karikatuur die van mening zou zijn dat het internet er simpelweg niet toe doet. Cyber-utopisten creëren daarmee een stroman die niets te maken heeft met de realiteit. Vervolgens neemt hij het op voor Malcolm Gladwell die stelt dat het internet alleen een effectief instrument is wanneer het met duidelijke coördinatie en hiërarchie wordt gebruikt. Bijvoorbeeld door een *grassroots*-beweging die poogt politieke veranderingen teweeg te brengen. Cyber-utopisten claimen echter dat de gebeurtenissen in Tunesië en Egypte niet of nauwelijks gecoördineerd waren. Daar gelooft Morozov niet in. Hij stelt dat de pro-democratiebeweging wel degelijk georganiseerd is en duidelijk aanwijsbare leiders heeft. Als bewijs voert hij aan dat in de jaren voor de opstand de blogger-community meerdere bijeenkomsten heeft georganiseerd.

Morozov vervolgt zijn betoog door parallellen te trekken met de rol van de telegraaf in de Bolsjewieken-revolutie van 1917 en van de cassetterecorder in de Iraanse revolutie van 1979. Vrijwel alleen academici zijn geïnteresseerd in de instrumenten van die revoluties, zo betoogt Morozov. Kort na de gebeurtenissen is er overdreven veel aandacht voor technologische artefacten, maar deze ebt altijd snel weg. Deze focus op technologie is dus niet gebaseerd op relevantie en zij zal snel naar de achtergrond verdwijnen. Morozov geeft drie redenen voor deze onterechte aandacht. Allereerst stelt hij dat de fixatie op sociale media slechts een manier is voor Amerikanen om trots te zijn op de gebeurtenissen in het Midden-Oosten. De meeste sociale media zijn tenslotte afkomstig uit Silicon Valley. Een tweede oorzaak voor overdreven belangstelling voor sociale media zou te herleiden zijn naar een schuldgevoel dat leeft in het Westen. Men besteedt daar veel tijd aan zinloze activiteiten op sociale media. Maar als

deze sociale media maatschappelijke veranderingen teweeg kunnen brengen dan zijn ze zo slecht nog niet. Morozov meent tot slot dat onze enige bronnen voor informatie vanuit de conflictgebieden er simpelweg zelf belang bij hebben opgewonden te zijn over technologie. Als voorbeeld noemt hij een medewerker van Google, Wael Ghonim, die zeer actief was op Facebook. Mensen als Ghonim kunnen per definitie moeilijk een objectief verhaal vertellen. Morozov eindigt zijn artikel met de noot dat hij absoluut niet van mening is dat communicatiemiddelen geen rol hebben gespeeld. Maar het zijn volgens hem slechts middelen en wordt dat over het hoofd gezien.

2.2 Analyse

Morozov beschrijft in het begin van zijn artikel cyber-utopisten als ‘adherents of the view that digital tools of social networking such as Facebook and Twitter can summon up social revolutions out of the ether...’.⁹ Hier begaat Morozov al één van zijn belangrijkste fouten. In zijn artikel spreekt hij ten eerste over cyber-utopisten als een homogene en duidelijk afgebakende groep. Hij slaagt er echter niet in om één individu te noemen of te citeren. Deze “groep” blijft dus vaag en de bijbehorende ideeën zijn evenmin duidelijk. Morozov creëert hiermee dus eigenlijk zelf zijn tegenstanders. Deze tegenstanders noemt hij zelfs ‘technologische fetisjist’.¹⁰ Door deze mensen vervolgens ongefundeerde uitspraken in de mond te leggen wordt het wel makkelijk om ze aan te vallen. Cyber-utopisten redeneren volgens hem dat ‘Tweets were sent. Dictators were toppled. Internet = democracy. QED.’¹⁰ Daarnaast zetten zij Morozov weg met het beeld van een stroman die vindt dat internet er niet toe doet. Ook voor deze beschuldiging laat Morozov het na bronnen te noemen. Hij ziet zichzelf meer als ‘cyber-realist’. Het bewijs daarvoor is dat hij in zijn boek *The Net Delusion* zegt dat ‘the internet is more important and disruptive than [its greatest advocates] have previously theorised’.¹¹ Hij impliceert hiermee ironischerwijs dat zijn positie redelijk en genuanceerd is, door nota bene zelf een stroman op te zetten en vervolgens omver te werpen. Dit alles met de weinig controversiële erkenning dat hij wel degelijk vindt dat het internet een rol speelt. Deze positie kan hij door zijn polariserende betoog echter moeilijk

⁹ Morozov, “Facebook and Twitter are just places revolutionaries go”.

¹⁰ Idem

¹¹ Evgeny Morozov, *The Net Delusion: How Not To Liberate The World*. (New York: Penguin, 2011): 266.

volhouden. Wat Morozov hier eigenlijk doet is de eerste steen van de sociale mediamythe leggen. Hij maakt zelf een karikatuur van zogenaamde aanhangers van sociale media en hun ongefundeerde meningen. Cory Doctorow ziet Morozov dezelfde fout maken in *The Net Delusion*. Zij ziet in zijn verhaal slechts 'straw/men, cartoons drawn from CNN headlines, talking head soundbites from the US administrative branch, and quips from the press conferences.'¹² De uitspraken die deze personen maken kunnen moeilijk gezien worden als onderdeel van een rationele en beargumenteerde discussie. Het zijn slechts losse flarden die de mediawereld in worden geschoten. Als er al op geantwoord wordt, dan gebeurt dat in dezelfde vluchtige en ongefundeerde manier en dit is waarop Morozov zijn betoog baseert.

Morozov claimt dat de pro-democratiebeweging in Egypte wel degelijk leiderschap had en strategisch acties uitvoerde. Het internet zou alleen in dat geval effectief ingezet kunnen worden. Het enige bewijs dat Morozov heeft is dat in de jaren voor de opstand Arabische bloggers bijeenkwamen tijdens seminars en workshops. Bloggers hebben toen uiteraard kennis en ervaringen kunnen delen. Dit is in mijn ogen echter onvoldoende grond om te beweren dat er sprake is van een hiërarchische keten en strategische planning. Ik pleit in dit geval een voor andere uitleg. Het decentrale kenmerk van het internet maakt het juist mogelijk om zonder vaste traditionele hiërarchische structuren een opstand te organiseren. Howard en Muzammil laten zien dat dit in Tunesië het geval was.¹³ Zij zien dat er sprake is van 'prominent nodes' in plaats van leiders van de oppositie of charismatische figuren. Deze knooppunten wisten met wisselend succes anoniem te blijven. Het was voor de Tunesisch staat dan ook moeilijk om de opstand aan de top te bestrijden juist omdat er geen traditionele leiders aan te wijzen waren.

De redenering dat het Westen uit schuldgevoel de rol van sociale media in de Arabische Lente ophemelen is ongefundeerd. Morozov presenteert dit als feit, maar komt in zijn onderbouwing niet verder dan de cynische en ietwat zure aanname dat westerlingen eigenlijk alleen maar bezig zijn met FARMVILLE en elkaar te *porren* op Facebook. Daarnaast negeert Morozov dat sociale media ook gebruikt worden voor serieuze zaken. Morozov begaat deze fout ook in *The Net Delusion*. Doctorow stelt dat: '[...] while there may be a hundred (or a thousand) trivial Twitterers for every thoughtful, serious blog

¹² Cory Doctorow, "We need a serious critique of net activism" *The Guardian*, 25 januari, 2011, <http://www.guardian.co.uk/technology/2011/jan/25/net-activism-delusion>

¹³ Philip N. Howard en Muzammil M. Hussain, "The Upheavals in Egypt and Tunisia the role of digital media" *Journal Of Democracy* 22, no. 3 (2011): 7

like Crooked Timber, there are more outlets for serious discussion on blogs, message boards, video services, and yes, Twitter discussions than ever before in the entire history of the human race.’¹⁴ Morozov scheert dus met een ongefundeerde en cynische redenering alle sociale media over één kam. In plaats van nuance te zoeken blijft hij hangen in een generaliserende denkbeeld dat weinig te maken heeft met realiteit. Hiermee legt hij een volgende steen voor de sociale mediamythe.

We moeten niet vergeten dat sociale media slechts instrumenten zijn. We moeten beseffen dat sociale veranderingen pas na een pijnlijke en langdurige strijd komen. Dat is wat Morozov van ons wil en dat gebeurt volgens hem niet. De instrumenten worden op een voetstuk geplaatst terwijl het menselijk handelen naar de achtergrond verschuift. Morozov maakt hiermee een onnodige scheiding tussen het handelen van mensen en sociale media. Als we deze scheiding geloven moeten we vervolgens één van de kampen kiezen, Morozov kiest de kant van de mensen. Ik ben het niet eens met deze binaire uitleg en pleit in hoofdstuk 4 voor een andere kijk.

¹⁴ Doctorow

3. Malcolm Gladwell

3.1 Artikel

Het eerste artikel 'Small Change - Why the revolution will not be tweeted' van Malcolm Gladwell is in The New Yorker verschenen op 4 oktober 2010. Dat is ruim voordat de onrusten in de Arabische wereld begonnen. Maar op 2 februari 2011 publiceerde hij in datzelfde blad het artikel 'Does Egypt need twitter?' dat specifiek ingaat op de opstand in Egypte. Daarin maakt Gladwell duidelijk dat hij niet van mening is veranderd en verwijst hij naar het eerste artikel om zijn betoog compleet te maken. Ik behandel beide artikelen dus min of meer als één geheel omdat de schrijver dat ook doet.

Gladwells betoog begint met een historisch verslag. Hij vertelt over de protestacties die onderdeel waren van de *Civil Right Movement* in de Verenigde Staten in de jaren zestig. Deze beweging vocht onder leiding van Martin Luther King Jr. voor gelijke rechten voor zwarten. Gladwell typeert dit soort activisme als *high-risk* omdat deelnemers relatief veel gevaar liepen. Alleen door sterke verbondenheid tussen individuen kon deze beweging echt iets betekenen. Deze verbondenheid noemt hij *strong ties*. Gladwell gelooft dat high-risk activisme dat gestoeld is op strong ties, de enige manier is om maatschappelijke veranderingen teweeg te brengen.

Aan de andere kant van het spectrum plaatst Gladwell activisme vanuit sociale media. Dit soort activisme is gebaseerd op *weak ties* en leidt tot *low-risk* participatie. Deze participatie vereist zelden grote opoffering en zal zelden tot maatschappelijke veranderingen leiden. Het internet is goed om verre relaties te onderhouden, nieuwe ideeën te verspreiden en netwerken te vormen, maar een beweging als de *Civil Rights Movement* zou nooit vanuit het internet ontstaan of opereren. Gladwell is van mening dat activisme dat de gevestigde orde uitdaagt en tot veranderingen leidt, organisatie en leiderschap vereist. Dat betekent sterke coördinatie van acties en activisten die zich aan protocollen houden. De beweging heeft dus hiërarchie nodig, iets wat niet mogelijk is met sociale media. Sociale media zouden juist verdeeldheid zaaien. Digitaal activisme is dus niet geschikt om de sociale of politieke orde te veranderen.

In zijn vervolgartikel beklagt Gladwell zich dat we bij de gebeurtenissen in Egypte teveel aandacht besteden aan de instrumenten van de revolutie en niet aan de maatschappelijke redenen erachter. Dit soort high risk activisme was alleen mogelijk door sterke en diepe verbondenheid tussen de betogers.

Maar door het overdreven enthousiasme voor sociale media praten we alleen nog maar over Facebook pagina's en Tweets. Volkeren zijn lang voordat Facebook was uitgevonden in opstand gekomen tegen dictators en onderdrukkende regimes.

3.2 Analyse

Gladwell maakt een strikte scheiding tussen digitaal en traditioneel activisme en dit vind ik onterecht. Hij wekt de indruk dat het één niet zonder het ander gaat. Het idee dat de mogelijkheden van sociale media alleen door digitale activisten wordt gebruikt is niet houdbaar. Sociale media en het internet in het algemeen zijn een integraal deel geworden van veel politieke en sociale bewegingen.¹⁵ Gladwell maakt dus het onderscheid maar gaat vervolgens niet verder. Hij beschrijft de beperkingen van sociale media en sluit de discussie af. In zijn vervolgartikel herhaalt hij dat de sociale media slechts instrumenten zijn. Waar vroeger de cassette recorder of pamfletten werden gebruikt zijn dat nu sociale media. Maar Gladwells stelling dat sociale media slechts instrumenten zijn is moeilijk te verdedigen. Sociale media bieden activisten kansen die ze vroeger niet hadden. Alleen al de lage kosten en het grote bereik bieden mogelijkheden die voorheen ondenkbaar waren. Clay Shirky laat in zijn artikel 'The Political Power of Social Media' zien dat sociale media in sommige situaties de spelregels zodanig kunnen veranderen dat activisten nieuwe strategieën kunnen volgen.¹⁶ Daarnaast doet deze conclusie geen recht aan de waarheid over de gebeurtenissen in Egypte en Tunesië. Sociale media boden activisten een manier om de controle van veiligheidsdiensten te omzeilen en met elkaar te communiceren, informatie te verspreiden en acties te plannen. Daarnaast heeft Gladwell geen oog voor het feit dat de Egyptische revolutie kort na de Tunesische revolutie plaatsvond. De opstandelingen in Egypte hebben het momentum van de Tunesische revolutie gebruikt om een eigen revolutie te ontketenen. Simon Cottle stelt in zijn onderzoek naar de Arabische Lente dat 'today's media ecology and

¹⁵ Luke Allnutt laat zien dat beide vormen overlappen en dat dit in het verleden vaker is gebeurd.

Luke Allnutt, "Why Malcolm Gladwell Is Wrong About Digital Activism 2010" *Radio Free Europe – Radio Liberty*, 29 september, 2010, http://www.rferl.org/content/Why_Malcolm_Gladwell_Is_Wrong_About_Digital_Activism/2171985.html

¹⁶ Clay Shirky, "The Political Power of Social Media" *Foreign Affairs*, 2011, <http://www.foreignaffairs.com/articles/67038/clay-shirky/the-political-power-of-social-media>

communication networks have played an integral and multifaceted part in building and mobilizing support, coordinating and defining the protest within different Arab societies and *transnationalizing* them across the Middle East, North Africa and the wider world'.¹⁷ Het punt van Cottle zien we ook terug in het onderzoek door de 'Project on Information Technology & Political Islam' (pITPI) naar de rol van sociale media in de Arabische Lente.¹⁸ pITPI analyseerde ongeveer 3 miljoen tweets, tientallen blogs en Egyptische politieke websites en virale YouTube video's. Het project concludeerde dat sociale media een belangrijk platform waren voor discussie, het uiten van kritiek op de regering en het bedenken van acties. Daarnaast observeerde pITPI dat voorafgaand aan grote gebeurtenissen op straat, online discussies over de revolutie oplaaiden. Dit duidt op een wisselwerking tussen online en offline gebeurtenissen.

Er doet zich ook een ander probleem voor in het betoog van Gladwell. Hij hekelt de focus op (technologische) instrumenten, maar tegelijkertijd gebruikt hij zelf de woorden 'digitaal activisme'. Daarmee legt hij de nadruk op 'digitaal' tegenover 'traditioneel'. Luke Allnutt gaat daarin verder en zegt dat Gladwell 'elevates the "digital" as opposed to the "activism"'.¹⁹ Allnutt is van mening dat digitale activisten, maar zeker ook journalisten, zich hieraan schuldig maken. Er wordt teveel gepraat over de technologie en te weinig over wat mensen met die technologie doen. Gladwell creëert een dichotomie en ergert zich vervolgens zelf aan één van de uitersten. Net als Morozov, dwingt Gladwell ons een keuze te maken tussen twee uitersten. Gladwells nadruk op het onderscheid tussen digitaal activisme en traditioneel activisme gaat dus voorbij aan de vraag die beantwoord moet worden: wat voor rol hebben sociale media gespeeld in de Arabische Lente? Het is immers duidelijk dat sociale media een rol hebben gespeeld. Zo lang die vraag niet beantwoord is, blijven we inderdaad worstelen met termen als 'Facebookrevolutie' of 'Twitterrevolutie' die sterk neigen naar een mythe. Deze valse dichotomie is een van bouwstenen van de sociale mediamythe.

¹⁷ Simon Cottle, "Media and the Arab uprisings of 2011: Research notes" *Journalism* 12, no. 647 (2011): 648-659.

¹⁸ Philip N. Howard et al., 2-3

¹⁹ Allnutt

4. Technologisch determinisme vs. sociaal determinisme

Uit de analyse van de artikelen van Morozov en Gladwell blijkt dat zij een onderscheid maken tussen mensen en instrumenten. Het handelen van mensen vanuit politieke en sociale redenen en de technologische artefacten die daarbij eventueel gebruikt worden zijn twee losse dingen. Alleen traditioneel activisme met hiërarchie en strategie levert maatschappelijk veranderingen op. Dit gebeurt ongeacht de gebruikte instrumenten. De posities die Morozov, Gladwell en de zogenaamde cyber-utopisten innemen kunnen tegenover elkaar worden gezet. De Mul behandelt in zijn boek *Filosofie in de Cyberspace* onder andere de verschillende (filosofische) visies op informatie- en communicatietechnologie. Morozov en Gladwell zouden geschaard kunnen worden onder de sociaal-constructivisten of zelfs de sociaal-deterministen. De Mul stelt: 'sociaal constructivisme beschouwt de ontwikkeling van technologie primair vanuit het perspectief van de sociale actoren'.²⁰ Technologie en het gebruik ervan worden dus grotendeels bepaald door de mens. In de onderbouwing van hun stellingen beroepen Morozov en Gladwell zich vaak op specifieke gevallen en gebeurtenissen. Morozov gebruikt het voorbeeld van de technologieën die zijn ingezet in de revoluties in Rusland en Iran om zijn punt te maken. Gladwell gebruikt de *Civil Rights Movement* om zijn standpunt te illustreren. Deze interpretatie op microniveau is kenmerkend voor sociaal constructivisten.²¹

Uit de analyse van de artikelen van Morozov en Gladwell bleek dat zij als het ware zelf hun ideologische 'vijanden' inclusief ideologie creëren. Deze cyber-utopisten, die geloven dat sociale media eigenhandig maatschappelijke veranderingen kunnen bewerkstelligen, passen op hun beurt in de hoek van technologisch deterministen. De Mul stelt dat er binnen het technologisch determinisme verschillende varianten te vinden zijn, maar dat deze allemaal de opvatting delen dat technologie bepalend is. De extreme variant gelooft zelfs dat ontwikkelingen in de maatschappij het gevolg zijn van technologische ontwikkelingen. Deze visie is problematisch omdat het menselijk handelen niet of nauwelijks meegerekend wordt. Daarnaast wordt uitgegaan van een lineaire ontwikkeling van de technologie. Toeval en onbedoelde effecten vallen dan buiten de vergelijking. Sociaal-constructivisme kan ook

²⁰ De Mul. 32

²¹ Idem. 33

problematisch worden als het doorslaat naar sociaal determinisme. In dat geval worden technologische artefacten juist 'uitsluitend beschouwd als sociale constructies'.²² Daarbij worden technologieën slechts als instrumenten gezien die zelf niet of nauwelijks invloed hebben op het menselijk handelen. Morozov en Gladwell lijken in dit idee te zijn vervallen. Deze neutraliteit van technologie is moeilijk te verdedigen wanneer we kijken naar nieuwe media. Imar de Vries stelt voor om nieuwe media niet slechts als instrumenten te zien, ze zijn zeker niet alles bepalend 'but they surely set up broad guiding lines along which action can take place.'²³ Sociaal determinisme en technologisch determinisme zijn dus elkaars tegenpolen. Ze delen echter de opvatting dat 'alle gebeurtenissen worden bepaald door voorafgaande oorzaken.'²⁴ Tussen beide extremen stelt Jos de Mul 'technologisch interactionisme' voor. Deze visie neemt afstand van het determinisme en gaat ervan uit dat meerdere en verschillende soorten factoren invloed hebben op technologie. 'Technologieën zijn daarbij dan zowel oorzaak als gevolg van andere maatschappelijke ontwikkelingen'.²⁵ Technologisch interactionisme heeft dus méér oog voor de wisselwerking tussen technologie en menselijk handelen. Soms is één factor dominerend over de andere, maar ook dit is onderhevig aan verandering. Een deterministische visie spreekt vaak in termen van oorzaak en gevolg. Dit mechanische model is echter niet altijd bruikbaar om de impact van technologie op de maatschappij te voorspellen. De Mul stelt: 'in complexe chaotische systemen als de informatiemaatschappij is dit een ijdele hoop'.²⁶ Hij pleit ervoor om te achterhalen welke *betekenis* de mens aan dingen toekent. Die betekenis speelt een belangrijke rol in de maatschappij omdat het sturing geeft in het dagelijkse leven van ieder persoon. Deze benadering van de wisselwerking tussen technologie en mens biedt een bruikbaar model om de rol van sociale media in de Arabische Lente te bestuderen omdat sociale media méér dan alleen communicatiemiddelen waren.

Wanneer de discussie gevoerd wordt langs de lijnen van technologisch of sociaal determinisme zal het antwoord vaak eenduidig zijn. Men kiest één kant en probeert vervolgens het belang van één aspect te

²² Idem. 34

²³ Imar de Vries, "#Egypt, social media and determinism" *New Media Studies*, 7 februari, 2011, <http://newmediastudies.nl/magazine/egypt-social-media-and-determinism>

²⁴ De Mul. 20

²⁵ Idem

²⁶ Idem. 33

bewijzen. De discussie wordt snel zwart-wit en draait meer om de discussie over een gebeurtenis en niet zozeer om de betekenis van de gebeurtenis. In het geval van de Arabische Lente gebeurt dat door Morozov en Gladwell. Door hun polariserende stellingname draait de discussie niet meer om wat sociale media hebben betekend in de Arabische revoluties. Een voorbeeld van dit zwart/wit denken is te zien in een discussie tussen Gladwell en Shirky. Gladwell stelt dat 'he [Shirky] has to convince readers that in the absence of social media, those uprisings would not have been possible'.²⁷ Ik vind dat in de discussie niet moet gaan over de één of de andere kant kiezen. De discussie over de Arabische Lente op zijn minst moet leiden tot meer inzichten in de werking van sociale media in politieke processen. Shirky doet dit in mijn optiek in zijn artikel 'The Power of Social Media' wel. Hij onderzoekt op empirische wijze de rol van sociale media in politieke veranderingen. Naast de keren dat sociale media succesvol zijn ingezet noemt Shirky ook gevallen waar dit minder gelukt is. Hij laat met voorbeelden zien dat sociale media in verschillende landen en in verschillende politieke omstandigheden verschillende rollen spelen. Deze houding tegenover technologie vind ik nuttig als we kijken naar de complexe gebeurtenissen in de Arabische Lente en de rol van sociale media. Zoals eerder in dit artikel duidelijk werd, is de situatie niet zwart-wit. We worden geconfronteerd met een politiek proces dat vóór de komst van Facebook en Twitter is begonnen, maar het afgelopen jaar in een stroomversnelling lijkt te zijn gegaan. Dit proces beperkt zich niet tot één land en staat onder invloed van internationale actoren. Als we daar meer inzicht in willen krijgen is het dus niet raadzaam om bij voorbaat bepaalde factoren uit te sluiten en met een vooroordeel naar antwoorden te zoeken.

²⁷ Malcolm Gladwell en Clay Shirky, "From Innovation to Revolution" *Foreign Affairs*, 2011, <http://www.foreignaffairs.com/articles/67325/malcolm-gladwell-and-clay-shirky/from-innovation-to-revolution>

5. Conclusie

Dankzij sociale media zijn de dictatoriale bewinden van Tunesië en Egypte verdreven. Dit was het beginpunt van mijn betoog. Dit standpunt is moeilijk te verdedigen omdat de werkelijkheid ingewikkelder is. Er spelen namelijk meer factoren mee dan alléén sociale media. Dit standpunt is dus simpelweg kort door de bocht. Toch is het wel eens hoorbaar geweest in de media. Met de kracht van herhaling ontstaat de sociale mediamythe. Deze mythe wordt echter door weinig mensen verkondigd. Als het al gebeurt dan is het zelden een uitgewerkt betoog, maar meer een *onliner*. Evgeny Morozov en Malcolm Gladwell storen zich als cyber-sceptici aan deze cyber-utopistische uitleg. Ze zien een kans om aandacht te trekken door zich fel te verzetten tegen het idee van sociale media als *wondermiddel*. Ze gaan de strijd aan met de mythe en proberen deze te *debunkten*. Maar om een uitgebreid verhaal te kunnen schrijven is het eerst nodig de mythe te vergroten. Aanhangers van de mythe zijn schaars en komen zelden met wetenschappelijk onderbouwde argumenten voor hun standpunt. Morozov kiest ervoor om deze aanhangers dan maar anoniem te houden. Hun standpunt wordt enigszins opgeblazen, dit maakt het neerhalen van het standpunt makkelijker en men komt zelf beter uit de verf. Gladwell richt zich vooral op het onderscheid tussen digitaal en traditioneel activisme. Van digitaal activisme moet je geen maatschappelijke veranderingen verwachten. Dit onderscheid is zinloos en werkt slechts polariserend. Beide schrijvers baseren hun betoog op sociaal determinisme, omdat ze constant herhalen dat sociale media *slechts* instrumenten zijn geweest. Morozov en Gladwell willen naar eigen zeggen dat we kritischer worden als het gaat om sociale media en hun effect. Maar wat de lezers van hun artikelen overhouden is een opgeblazen mythe die is gebaseerd op achterhaalde ideeën en die is gesitueerd in een binaire discussie. De mythe dat de regimes in Tunesië en Egypte dankzij sociale media zijn verdreven blijft in stand zolang mensen over Facebookrevolutie of Twitterrevolutie spreken. Maar deze deceptie wordt net zo goed gevoed door mensen als Morozov en Gladwell zolang zij deze blijven gebruiken om zich tegen af te zetten.

Ik heb met dit onderzoek niet getracht te achterhalen wat de rol van de sociale media was tijdens de gebeurtenissen in de Arabische Lente. Mijn doel was om te laten zien wat en waarom het in de discussie misgaat. In de discussie draait het niet meer om feiten maar om meningen. Wat sociale media hebben betekend in de Arabische Lente staat niet of nauwelijks centraal. Terwijl dat de hoofdvraag zou moeten zijn. Morozov en Gladwell zijn voorbeelden van deelnemers die niet constructief aan de discussie

bijdragen. Gelukkig zijn er journalisten en wetenschappers zoals Clay Shirky die dit wel doen en bovengenoemde hoofdvraag wel proberen te beantwoorden. De een zal positiever zijn over sociale media dan de ander. Maar het belangrijkste is dat er genuanceerd en onbevooroordeeld over de zaken gesproken moet worden. De gebeurtenissen in Tunesië en Egypte laten zien dat sociale media meerdere functies hebben vervuld in een ingewikkelde en weinig doorzichtige realiteit. De betekenis van sociale media is altijd al onderhevig aan discussie geweest. De Arabische Lente maakt de vraag er prangender, maar niet gemakkelijker op. Net als de rol van sociale media zijn de uitkomsten van de revoluties zelf nog onduidelijk. Dat zijn processen die nog steeds gaande zijn en het einde is nog lang niet in zicht. Dit betekent dus dat er nog veel werk verricht moet worden. Voor journalisten en wetenschappers liggen er nog veel onbeantwoorde vragen en het wordt tijd om serieus op zoek te gaan naar antwoorden.

6. Literatuur en geraadpleegde bronnen

Allnutt, Luke. "Why Malcolm Gladwell Is Wrong About Digital Activism" *Radio Free Europe – Radio Liberty*, 29 september, 2010.

http://www.rferl.org/content/Why_Malcolm_Gladwell_Is_Wrong_About_Digital_Activism/2171985.html

Smith, Catharine. "Egypt's Facebook Revolution: Wael Ghonim Thanks The Social Network" *The Huffington Post*, 11 november, 2011.

http://www.huffingtonpost.com/2011/02/11/egypt-facebook-revolution-wael-ghonim_n_822078.html

Cottle, Simon. "Media and the Arab uprisings of 2011: Research notes." *Journalism* 12, no. 647 (2011): 648-659.

Doctorow, Cory. "We need a serious critique of net activism" *The Guardian*, 25 januari, 2011.

<http://www.guardian.co.uk/technology/2011/jan/25/net-activism-delusion>

Hauslohner, Abigail. "Is Egypt About to Have a Facebook Revolution?" *Time*, 24 januari, 2011.

<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2044142,00.html>

Howard, Philip N, and Muzammil M Hussain. "The Upheavals in Egypt and Tunisia the role of digital media." *Journal Of Democracy* 22, no. 3 (2011): 7

Howard, Philip N., Aiden Duffy, Deen Freelon, Muzammil Hussain, Will Mari en Marwa Mazaid, "Opening Closed Regimes: What was the role of social media during the Arab Spring?" *Project on Information Technology and Political Islam*, 9 september, 2011.

<http://pitpi.org/index.php/2011/09/11/opening-closed-regimes-what-was-the-role-of-social-media-during-the-arab-spring/>

Gladwell, Malcolm. "Small Change, Why the revolution will not be tweeted" *The New Yorker*, 4 oktober, 2010.

http://www.newyorker.com/reporting/2010/10/04/101004fa_fact_gladwell

Gladwell, Malcolm. "Does Egypt need twitter?" *The New Yorker*, 2 februari, 2011.

<http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2011/02/does-egypt-need-twitter.html>

Gladwell, Malcolm en Shirky, Clay. "From Innovation to Revolution" *Foreign Affairs*, 2011.

<http://www.foreignaffairs.com/articles/67325/malcolm-gladwell-and-clay-shirky/from-innovation-to-revolution>

Morozov, Evgeny. "Facebook and Twitter are just places revolutionaries go" *The Guardian*, 7 maart, 2011.

<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/mar/07/facebook-twitter-revolutionaries-cyber-utopians>

Morozov, Evgeny. *The Net Delusion: How Not To Liberate The World*. New York: Penguin, 2011.

De Mul, Jos. "Technologisch interactionisme." In *Filosofie in Cyberspace*, 29-39. Kampen: Uitgeverij Klement, 2002.

Parvaz, D. "The Arab Spring, chronicled Tweet by Tweet." *Al Jazeera English*, 6 november, 2011.
<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/11/2011113123416203161.html>

Pilkington, Ed. "Evgeny Morozov: How democracy slipped through the net" *The Guardian*, 13 januari, 2011.
<http://www.guardian.co.uk/technology/2011/jan/13/evgeny-morozov-the-net-delusion>

Taylor, Kate. "Arab Spring really was social media revolution" *TG Daily*, 13 september, 2011.
<http://www.tgdaily.com/software-features/58426-arab-spring-really-was-social-media-revolution>

Shirky, Clay. "The Political Power of Social Media" *Foreign Affairs*, 2011.
<http://www.foreignaffairs.com/articles/67038/clay-shirky/the-political-power-of-social-media>

De Vries, Imar. "#Egypt, social media and determinism" *New Media Studies*, 7 februari, 2011.
<http://newmediastudies.nl/magazine/egypt-social-media-and-determinism>